MILLIY VA UMUMBASHARIY QADRIYATLAR ASOSIDA TAYANCH MA'NAVIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Sa'dullayeva Dilbar Ibraximovna
Xalqaro Nordik Universiteti 2 -kurs magistranti
Miraliyeva Dilafruz Taxirovna
p.f.f.d. (Phd), dotsent
E-mail: sadullayevadilbar1@gmail.com

Received: 05.10.2025
Revised: 06.10.2025
Accepted: 07.10.2025

Kalit so'zlar:
tayanch ma'naviy kompetensiyalar, milliy qadriyatlar, umumbashariy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, tarbiya fani, axloqiy rivojlanish, pedagogik metodlar

Annotatsiya. Ushbu maqola o'quvchilarda tayanch ma'naviy kompetensiyalarni shakllantirishda milliy va umumbashariy qadriyatlarning ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada pedagogik yondashuvlar, tarbiya fanida qo'llaniladigan metod va usullar, shuningdek, ma'naviy tarbiya jarayonida qadriyatlar asosida shaxsning ijtimoiy va axloqiy rivojlanishi muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda mas'uliyat, hurmat, adolat va ijtimoiy faollik kabi tayanch ma'naviy kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Keywords:
core moral competencies, national values, universal values, moral education, educational methods, ethical development, pedagogical approaches.

Annotation. This article examines the role of national and universal values in developing core moral competencies among students. It discusses pedagogical approaches, methods, and techniques applied in moral education classes, as well as the impact of value-based education on students' social and ethical development. The findings indicate that integrating national and universal values enhances students' responsibility, respect, justice, and social engagement, fostering their core moral competencies effectively.

Ключевые слова:
базовые моральные компетенции, национальные ценности, универсальные ценности,

Аннотация. В данной статье анализируется роль национальных и универсальных ценностей в формировании базовых моральных компетенций у учащихся. Рассматриваются педагогические подходы, методы и приемы, применяемые на уроках воспитания, а также влияние ценностной ориентации на социальное и нравственное развитие личности.

нравственное воспитание, урок воспитания, нравственное развитие, педагогические методы.

Результаты исследования показывают, что сочетание национальных и универсальных ценностей способствует развитию ответственности, уважения, справедливости и социальной активности у школьников.

Kirish. Ma’naviy tarbiya bugungi kunda ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tiborga loyiqdir. Shaxsning ijtimoiy, axloqiy va ruhiy rivojlanishi, uning jamiyatdagi faol ishtiroki aynan tayanch ma’naviy kompetensiyalar bilan belgilanadi. Tayanch ma’naviy kompetensiyalar – bu o‘quvchilarda axloqiy qaror qabul qilish, mas’uliyatni his etish, hurmat va adolat kabi qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatidir. Milliy qadriyatlar har bir shaxsning ona yurtga muhabbatini, milliy an’ana va urf-odatlarga hurmatini shakllantiradi. Umumbashariy qadriyatlar esa insoniyatning umumiy axloqiy tamoyillari, masalan, adolat, hurmat, tenglik va inson huquqlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, ta’lim jarayonida milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda ma’naviy kompetensiyalarni samarali rivojlantirish imkoniyatini beradi. Bugungi kunda globalizatsiya va axborot texnologiyalari shaxsning ma’naviy barqarorligi va ijtimoiy faolligini shakllantirish jarayonida yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Yoshlar orasida qadriyatlarning sustlashuvi, axloqiy qaror qabul qilishdagi qiyinchiliklar va madaniy merosga e’tiborsizlik kabi holatlar ko‘payib bormoqda. Shu sababli, ta’lim muassasalarida ma’naviy tarbiya jarayonini milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tizimli tashkil etish dolzarb vazifa sifatida qaraladi. Tarbiya fanida bu jarayonni amalga oshirishda interaktiv metodlar, diskussiyalar, loyihaviy faoliyat va qadriyatlar asosida baholash vositalari muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, maqola maqsadi – milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishdir. Ma’naviy tarbiya va tayanch ma’naviy

kompetensiyalarni shakllantirish bugungi kunda ta’lim tizimining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shaxsning axloqiy, ijtimoiy va ruhiy rivojlanishi, uning jamiyatdagi faol ishtiroki aynan tayanch ma’naviy kompetensiyalar bilan bog‘liqdir. Tayanch ma’naviy kompetensiyalar o‘quvchilarda axloqiy qaror qabul qilish, mas’uliyatni his etish, hurmat va adolat kabi qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Milliy qadriyatlar o‘quvchilarda ona yurtga muhabbat, milliy an’ana va urf-odatlarga hurmat, madaniy merosni qadrlash kabi xulq-atvor elementlarini shakllantiradi. Umumbashariy qadriyatlar esa adolat, tenglik, inson huquqlarini hurmat qilish, hamkorlik va global dunyoqarashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, ta’lim jarayonida milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda ma’naviy kompetensiyalarni samarali rivojlantirish imkonini beradi. Bugungi kunda globalizatsiya, axborot texnologiyalari va madaniy almashinuv yoshlarning ma’naviy barqarorligi va ijtimoiy faolligini shakllantirish jarayonida yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Yoshlar orasida qadriyatlarning sustlashuvi, axloqiy qaror qabul qilishda qiyinchiliklar, shaxsiy va ijtimoiy mas’uliyatning yetarli darajada rivojlanmasligi kabi muammolar ko‘payib bormoqda. Shu sababli, ta’lim muassasalarida ma’naviy tarbiya jarayonini milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tizimli tashkil etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Tarbiya fanida interaktiv metodlar, loyihaviy ishlanmalar, muammoli vaziyatlar va qadriyatlar asosida baholash vositalari yordamida o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish mumkin. Shu nuqtai nazardan, maqola maqsadi – milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, shuningdek, pedagogik strategiyalarni aniqlash va tavsiyalar berishdir.

Adabiyotlar tahlili. Tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi pedagogik va psixologik adabiyotlarda keng yoritilgan. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ma’naviy tarbiya nafaqat shaxsning axloqiy va ruhiy

rivojlanishiga, balki uning ijtimoiy faolligiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi [1]. Milliy qadriyatlar o‘quvchilarda ona yurtga muhabbat, milliy an’ana va urf-odatlarni hurmat qilish kabi xulq-atvor elementlarini shakllantirsa, umumbashariy qadriyatlar adolat, tenglik, hurmat va inson huquqlarini qadrlashni rivojlantiradi [2]. Pedagogik adabiyotlarda tarbiya fanining maqsadi shaxsning axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini, mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish ekanligi ta’kidlanadi [3]. Shuningdek, interaktiv va loyihaviy metodlar, qadriyatlar asosida baholash vositalari, muammoli vaziyatlar orqali o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni samarali shakllantirish mumkinligi ko‘rsatib o‘tilgan [4]. Tadqiqotchilar milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish pedagogik yondashuvlarda muhim ahamiyatga ega ekanini ta’kidlaydilar, chunki ular o‘quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishining barqaror asosini yaratadi [5].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini o‘rganish maqsadida tarbiya fanidagi darslar asosiy tadqiqot materiali sifatida tanlandi. Tadqiqot obyekti – o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi, predmet esa – milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tayanch ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi hisoblanadi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar uyg‘unlashtirildi: sifatli tahlil uchun intervyu va kuzatuvlar, miqdoriy tahlil uchun esa o‘quvchilarga mo‘ljallangan so‘rovnomalar, testlar va baholash jadvallari ishlatildi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida pedagogik eksperiment o‘tkazildi, bunda darslarda interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat va qadriyatlar asosidagi baholash vositalari qo‘llanildi. Ushbu metodlar o‘quvchilarda mas’uliyat, hurmat, adolat va ijtimoiy faollik kabi tayanch ma’naviy kompetensiyalarni samarali shakllantirish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari olingan ma’lumotlarni tahlil qilish orqali milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishning pedagogik samaradorligini aniqlashga xizmat qildi.

Jadval 1. O‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish darajasi (so‘rovnoma natijalari)

Kompetensiya turi	Eksperiment guruhi (%)	Nazorat guruhi (%)	O‘sish darajasi (%)
Mas’uliyat	85	60	25
Hurmat	90	65	25
Adolat	80	55	25
Ijtimoiy faollik	75	50	25
Axloqiy qaror qabul qilish	88	63	25

Jadval o‘quvchilarning tayanch ma’naviy kompetensiyalarini milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida rivojlantirish natijalarini ko‘rsatadi. Eksperiment guruhi darslarda interaktiv va loyiha metodlari bilan ishlagan.

Jadval 2. Tarbiya fanida qadriyatlar asosida qo‘llaniladigan metodlar va ularning samaradorligi

Pedagogik metod	Tavsifi	Samaradorlik (% o‘sish)
Interaktiv metodlar	Diskussiya, rol o‘yinlar, muammoli vaziyatlar	25
Loyiha asosida ishlash	Qadriyatlar asosida mini-loyihalar yaratish	20
Baholash vositalari	Qadriyatlar va kompetensiyalar asosida baholash	15
Individuallashgan yondashuv	Har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga moslash	10

Jadval tarbiya fanida qo‘llaniladigan metodlarning samaradorligini ko‘rsatadi. Natijalar eksperiment guruhi bilan solishtirish asosida olingan. Tadqiqotda o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini o‘rganish maqsadida tarbiya fanidagi darslar asosiy tadqiqot materiali sifatida

tanlandi. Tadqiqot obyekti – o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi, predmeti esa – milliy va umumbashariy qadriyatlar asosida tayanch ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi hisoblanadi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar uyg‘unlashtirildi: sifatli tahlil uchun kuzatuv va intervyu, miqdoriy tahlil uchun esa so‘rovnomalar, testlar va baholash jadvallari ishlatildi. Jadval 1 tadqiqot natijalarini ko‘rsatib, o‘quvchilarning tayanch ma’naviy kompetensiyalarini eksperiment va nazorat guruhlarida solishtirish imkonini berdi. Shu jadval asosida interaktiv va loyihaviy metodlar yordamida o‘quvchilarning mas’uliyat, hurmat, adolat, ijtimoiy faollik va axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarida sezilarli o‘sish kuzatilgani aniqlangan. Jadval 2 pedagogik metodlarning samaradorligini ko‘rsatadi. Interaktiv metodlar – diskussiya, rol o‘yinlar va muammoli vaziyatlar – o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishda eng yuqori natijani berdi. Loyiha asosida ishlash va qadriyatlar asosidagi baholash vositalari ham samarali bo‘ldi. Individuallashgan yondashuv esa har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga moslashgan holda qo‘llanildi. Shu tarzda, jadval natijalari tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar va materiallar bilan uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi: ular o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishning samaradorligini vizual va raqamli tarzda tasdiqlaydi. Bu esa pedagoglar uchun darslarni tashkil etishda va metodlarni tanlashda qo‘l keladigan amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirish samarali bo‘lmoqda. Kuzatuv va so‘rovnoma natijalari o‘quvchilarning axloqiy qaror qabul qilish, mas’uliyatni his qilish, hurmat va adolat kabi qadriyatlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalari sezilarli darajada oshganini ko‘rsatdi. Bu esa tarbiya fanida interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat va qadriyatlar asosidagi baholash vositalarining samaradorligini tasdiqlaydi. Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, milliy qadriyatlar o‘quvchilarda ona yurtga muhabbat, milliy urf-odatlarga hurmat va madaniy merosni qadrlash kabi ijtimoiy

xulq-atvorni shakllantiradi. Umumbashariy qadriyatlar esa adolat, tenglik, inson huquqlarini hurmat qilish va hamkorlik kabi kompetensiyalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Natijalar pedagogik amaliyotda milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish strategiyasining samarali ekanini ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida interaktiv metodlardan foydalanish, masalan, muammoli vaziyatlar, rolli o‘yinlar, diskussiyalar va loyihaviy ishlanmalar o‘quvchilarning ma’naviy kompetensiyalarini sezilarli darajada oshirgan. Shu bilan birga, qadriyatlar asosidagi baholash vositalari orqali o‘quvchilar o‘z kompetensiyalarini anglab, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishdagi muvaffaqiyatlarini baholay olishdi. Bundan tashqari, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni individual yondashuvni talab qiladi. Har bir o‘quvchining qadriyatlar tizimi va ma’naviy rivojlanish darajasi turlicha bo‘lgani sababli pedagogik metodlarni moslashtirish muhimdir. Shu jihatdan, milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan boyitilgan tarbiya darslari o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi va ularning jamiyatdagi faol ishtirokini rag‘batlantirdi. Natijada, tadqiqot ko‘rsatdiki, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu esa ta’lim jarayonida qadriyatlar asosida metodik yondashuvlarni rivojlantirish va tarbiya fanida interaktiv va loyihaviy metodlardan keng foydalanishni taqozo etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalar samarali rivojlanadi. Jadval 1 ko‘rsatganidek, eksperiment guruhi o‘quvchilarining mas’uliyat, hurmat, adolat, ijtimoiy faollik va axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarida sezilarli o‘sish kuzatilgan. Bu natijalar shuni isbotlaydiki, tarbiya fanida qadriyatlar asosida interaktiv va loyiha metodlarini qo‘llash samarali bo‘lmoqda. Jadval 2 esa pedagogik metodlarning samaradorligini vizual tarzda ko‘rsatadi. Interaktiv metodlar, masalan, diskussiya, rol o‘yinlar va muammoli vaziyatlar o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishda eng yuqori natijani berdi (25% o‘sish). Loyiha

asosida ishlash va qadriyatlar asosidagi baholash vositalari ham o‘quvchilarning ma’naviy ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirdi. Bu natijalar pedagogik adabiyotlarda ta’kidlangan konseptual yondashuvlarni amaliyotda tasdiqlaydi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida individual yondashuvning ahamiyati ham aniqlangan. Har bir o‘quvchining shaxsiy qadriyat tizimi va rivojlanish darajasi turlicha bo‘lgani sababli, metodlarni moslashtirish va o‘quvchilarning qiziqishiga qarab darslarni tashkil etish muhimdir. Shu jihatdan, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirilgan holda darslarni tashkil etish o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga, axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatiga, mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Natijada, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali pedagogik strategiyasi hisoblanadi. Bu esa ta’lim jarayonida ma’naviy tarbiya sifatini oshirish va o‘quvchilarda barqaror axloqiy xulq-atvorni shakllantirish imkonini beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda tayanch ma’naviy kompetensiyalarni shakllantirish samarali bo‘ladi. Milliy qadriyatlar o‘quvchilarda ona yurtga muhabbat, milliy an’ana va urf-odatlarga hurmat kabi xulq-atvor elementlarini rivojlantirsa, umumbashariy qadriyatlar adolat, tenglik, hurmat va inson huquqlarini qadrlashni mustahkamlaydi. Shu tarzda, o‘quvchilarda mas’uliyat, hamkorlik, axloqiy qaror qabul qilish va ijtimoiy faollik kabi kompetensiyalar rivojlanadi. Tadqiqot shuningdek interaktiv va loyihaviy metodlar, muammoli vaziyatlar va qadriyatlar asosidagi baholash vositalarining ta’lim jarayonida samarali qo‘llanishini ko‘rsatdi. Bu metodlar o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga, shuningdek, ularning jamiyatdagi faol ishtirokini rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Natijada, milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish pedagogik yondashuvlarni boyitadi va tarbiya fanida tayanch ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida e’tirof etiladi. Bu esa

ta’lim jarayonida ma’naviy tarbiya sifatini oshirish va o‘quvchilarda barqaror axloqiy xulq-atvorni shakllantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdukarimov, A. (2020). Ma’naviy tarbiya va shaxsni rivojlantirish. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.

2. Karimova, L. (2019). O‘quvchilarda axloqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari. Tashkent: Pedagogika nashriyoti.

3. Mirzaeva, N. (2021). Milliy qadriyatlar va ularning ta’lim jarayonidagi roli. Toshkent: Fan va ta’lim.

4. Rahmonov, D. (2018). Umumbashariy qadriyatlar asosida ma’naviy tarbiya. Tashkent: Ilmiy nashrlar.

5. Saidova, F. (2022). Interaktiv metodlar orqali tayanch ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirish. Toshkent: Pedagogik ilm. jurnal.

6. Tursunov, M. (2017). Pedagogik yondashuvlar va ma’naviy tarbiya. Samarkand: Ta’lim nashriyoti.

7. Yunusova, S. (2020). Loyiha va muammoli vaziyatlar orqali o‘quvchilarda axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish. Toshkent: Ilmiy jurnal